

NOTE DE LECTURĂ

Dacă este adevărat, așa cum am spus, că istoria poporului român este adânc implantată în geografia lui, că acest pământ a pătruns în fibrele ființei noastre fiindu-ne parte a devenirii și că în dialogul românilor cu umanitatea se regăsește nu numai durata existenței și a experienței ei, ci și pulsațiile vieții românești, înseamnă că, în cercetarea destinului istoric al poporului și al factorilor de permanentă care-l alcătuiesc, nu se poate face abstracție de factorul geopolitic.

Gh. Brătianu - el nu este singurul, însă este unul dintre cei mai autorizați -, constata în acest sens că, în istoria noastră, **"munții ocupați și marea închisă ne sugrumă libertatea și viața națională. Marea liberă și munții în mâinile noastre sunt pentru noi nu numai spațiul vital, dar condițiuni vitale, sunt elemente însăși ale existenței noastre"**. Este una din cele mai pătrunzătoare observații cu privire la legătura existență între geografia spațiului locuit de români și istoria care le-a călăuzit și le-a marcat destinul. Pornind de la dânsa, desprindem mai bine, poate, sensul aprecierilor formulate mereu, cu privire la Dobrogea, această provincie de peste Dunăre a României Mari. Înțelegem mai bine de ce, pentru români (pentru destinul și viața lor istorică), Dacia pontică, nu reprezintă un simplu atribut geopolitic, numai "o continuare, o întregire fizică, economică și politică a Daciei carpatice" (S. Mehedinți), nu doar "o împlinire firească a cetății carpatice și a ținutului dinprejur (C. C. Giurescu); a fost și este un **"complement esențial al patriei lor atât de organic unitară"** (R. Vulpe). Dacă pentru alte neamuri, provincia a fost doar o poartă dintr-un drum mai lung, un loc de refugiu (temporar), o fortăreață de apărare sau o bază pentru expansiune și influență, **"pentru românii** trăitori în spațiul carpato-danubian, teritoriul de dincolo de Dunăre a fost, mereu, **termenul final** al drumurilor lor, care, **toate**, se concentrează aici" (C. Brătescu).

Istoria acestui colț de țară scoate în relief faptul că funcția sa geografică, strategică și politică a fost diferită pentru stăpânitorii vremelnici și pentru acei pentru care provincia a fost atributul esențial al existenței. Astfel, cum N. Iorga o spune, pentru **greci**, Dobrogea a fost un simplu inel în **cîngătoarea de colonii**, iar pentru romani o **continuare spre nord** a Moesiei; pentru **bulgari**, ea a fost un accident al năvălirii, al cuceririi, pe care un accident de același fel putea să-l înlăture, o etapă spre uzurpare, substituirea Imperiului bizantin (prin bulgari), în timp ce pentru turci, provincia a fost un **bastion**, menit să asigure supremația Porții la Dunăre și Marea Neagră. **Pentru daco-romani și români**, însă, Dobrogea a fost, mereu, **"celălalt țărm al Dunării"**, fluviu unificator și dătător de viață.

Am formulat aceste observații generale pentru a putea înțelege cum - și în

cazul Dobrogei - istoria provinciei trebuie să fie aceea a permanenței românilor; argumentului cuceririi prin forță i se opune cel care se sprijină pe continuitatea existenței. Din nefericire, tribunalele lumii nu judecă asemenea procese; ele sunt lăsate pe rol, fiind transmise mereu, spre rezolvare, posterității.

Destinul nostru istoric, care, se știe, nu a fost puțin influențat de așezarea geografică, a făcut ca, multă vreme, românii să trăiască separați din punct de vedere politic, deși **poporul** și, apoi, **națiunea** s-au constituit și s-au afirmat în istorie prin elemente de unitate care nu au, sau au puține corespondente în alte istorii naționale. Din această cauză, până la **unirea cea mică**, din 1859, căreia i-a urmat alipirea Dobrogei, în 1878 și, apoi, după **Unirea cea Mare**, istoria acestui popor a fost fragmentată. Pentru a o reconstitui, au fost necesare scrierea unor istorii parțiale; o istorie a Moldovei, din care s-a desprins, apoi, cea a **Bucovinei** și a **Basarabiei**, aflate sub stăpânire străină. O istorie a **Țării Românești** (a Munteniei) și una a **Transilvaniei**, în care sunt cuprinse și celelalte provincii (Banatul, Crișana și Maramureșul). Istorii separate au fost posibile, în primul rând, pentru că Muntenia, Moldova și Transilvania au fost, multă vreme, entități politice proprii, Basarabia și Bucovina, incluse în structurile administrative țariste și habsburgice (cu mici excepții, în timp) și-au păstrat atribute politice distincte (ca și în cazul, cunoscut, al Transilvaniei) care îngăduie urmărirea și reliefarea unor istorii separate. **Olteniei**, și ei i s-a putut întocmai o istorie a perioadei în care s-a aflat sub stăpânirea coroanei habsburgice. Altă este, însă, situația **Dobrogei**.

De-a lungul istoriei, statutul său politic a fost diferit; acesta nu îngăduie, ca în cazul celorlalte provincii (rămase atâta vreme în afara hotarelor țării) scrierea unei istorii unitare. Cei doi autori (**Adrian Rădulescu** și **Ion Bitoleanu**), exegeți de aleasă ținută profesională, s-au străduit să ne ofere o sinteză, sprijinită pe cercetările proprii și pe numeroasele scrieri anterioare, intitulată, impropriu, credem practic, ea adună, ordonează și explică **toate** informațiile mai importante asupra acestei provincii, până în momentul în care, alipită României, Dobrogea își contopește istoria cu cea a **Țării**. Abundent și de valoare inestimabilă pentru perioadele romană și bizantină (în parte) deși fragmentar - materialul este foarte sărac pentru perioada evului mediu. Excepție fac informațiile privitoare la etapa istorică în care, sub domnia lui Mircea, hotarele Țării Românești s-au întins până la "Marea cea Mare".

De aceea, apreciind valoarea culturală și științifică a cărții, nu credem că titlurile celor două ediții (cele care au văzut lumina tiparului) sunt fericit formulate. Prima ediție este intitulată **Istoria românilor dintre Dunăre și Mare - Dobrogea** (București, Editura Științifică și Enciclopedică), iar cea de-a doua, care formează obiectul atenției noastre, mai ambițios, **Istoria Dobrogei**, Constanța, Editura Ex Ponto, 1998). În realitate, în ambele ediții, sunt cuprinse, comentate și valorificate **informațiile** și **materialele** existente care

pot servi la o istorie a Dobrogei. Aceasta nu poate fi desprinsă, separată, din contextul administrativ și politic din care a făcut parte și analizate ... Nu o îngăduie nici izvoarele, nici metodologia scrierii istoriei. Este limpede faptul, credem, că alcătuirea unei **istorii** presupune un mult mai complet orizont al cunoașterii.

O explicație mai cuprinzătoare în acest sens în **Cuvântul înainte**, ar fi eliminat lipsa de simetrie dintre titlu și conținutul cărții. Oricum, chiar fără să fie acceptată (poate fi susținută, foarte bine și ideea contrarie - cea a posibilității de scriere a unei asemenea **istorii**), observația se cuvine să fie avută în vedere. Un răspuns lămuritor, dezvoltat, este numai în folosul cercetării istorice. Așa cum se poate observa, cele două cărți - semnificativ - au apărut la două date aniversare. Prima, în 1978, la împlinirea a 100 de ani de la revenirea provinciei la România, iar a doua, în 1998, când **Țara** a sărbătorit 80 ani de la Unirea cea Mare, uitând, se pare, că tot atunci, se îplineau și 120 ani de la unirea Dobrogei. În aceste împrejurări a fost realizată o concentrare - e drept, savantă - a știrilor despre Dobrogea până în momentul alipirii provinciei la România, după 1878, dată după care s-a putut scrie **istoria integrării**, a dezvoltării Dobrogei, a rolului care i-a revenit în desfășurarea conflictelor politice și militare în care a fost angajată România.

Cartea se vrea - și este, în adevăr - o replică, o viguroasă replică a Dobrogei, frustată în orgoliul ei de faptul că oficialitatea nu a sărbătorit, cu aceeași recunoștință, intrarea sa în cuprinsul spațiului național, nu a înscris în cărțile de istorie și în calendarul aniversărilor naționale data de 14 noiembrie 1878, când Carol I a lansat proclamația către armată, căreia i-a revenit misiunea de a incorpora această **Dacie în miniatură** în cuprinsul țării.

Nu este, aceasta, un simplu orgoliu provincial; este o pretenție legitimă, menită să atragă atenția asupra faptului că actele istoriei trebuie apreciate și aniversate în acord cu importanța și valoarea lor și nu, doar selectiv, în raport cu beneficiile politice care pot decurge din apelul la ele.

Nu ne propunem să stăruim asupra conținutului cărții, valoros, în totalitate; ne interesează, în mod deosebit, semnificația unora din datele și faptele integrate în istoria provinciei.

În acord cu cele consemnate mai sus, apreciem că titlul cărții nu corespunde conținutului. O **istorie a Dobrogei**, care să răspundă rigorilor metodologice și științifice ale disciplinei, nu poate fi scrisă, în primul rând, din cauza poziției deosebite a provinciei în cuprinsul succesivelor stăpâniri politice. De asemenea, așa cum s-a notat și mai sus, lipsa materialului documentar - pentru unele perioade istorice, cel puțin - nu îngăduie decât reconstituiri realizate pe baza unor mărturii întâmplătoare, pușin edificatoare, de multe ori. **Istoria românilor din Dobrogea** înseamnă, în fond, urmărirea vieții personale, a transumanței, prin intermediul căreia provincia de peste Dunăre a fost menținută și integrată "avant la lettre" în perimetrul **Țării**.

Practic, cei doi autori, cu o acribie și o competență, cărora le acordăm

aleasa noastră prețuire, au selectat informațiile esențiale și au discutat problemele cele mai importante, cunoscute, de natură să ofere repere pentru reconstituirea unei istorii. Perioada care a urmat anului 1878, care cuprinde istoria **integrării** provinciei în structurile statului român, se apropie mai mult de cerințele metodologice solicitate de titlu.

Scrisă și pentru a satisface nevoia de cunoaștere a unui public cititor mai larg, în maniera în care este alcătuită, cartea respectă, însă, rigorile științifice ale scrisului istoric. Trimiterile (deși făcute în text), bibliografia și indicele o dovedesc formal. Selectarea informațiilor și rigoarea analizei izbutesc să ofere, în final, o construcție echilibrată și atractivă, în care cititorul obișnuit găsește tot ceea ce este necesar pentru a cunoaște trecutul Dobrogei, iar cercetătorul aprecieri și observații interesante și valoroase, rod al unor cercetări proprii. Cei doi autori sunt prea bine cunoscuți, atât publicului larg, cât și cercurilor de specialitate, pentru a mai avea nevoie de vreo recomandare specială.

Unul din paragrafele lucrării - **Apartenența Dobrogei - o polemică inutilă** (p. 338-343), expune atât ofensiva concertată a bulgarilor, fără răgaz desfășurată, cu scopul de a contesta legitimitatea hotărârii europene, după cum subliniază și **conduita defensivă** a istoricilor români, care sunt încredințați că dreptatea cauzei naționale este un argument suficient prin el însuși (p. 238). În intenția autorilor, cartea ar fi trebuit să fie scrisă **sine ira et studio**. Ne întrebăm, în ce măsură o istorie - mai ales, o istorie ca cea a românilor -, contestată de atâtea forțe imperiale sau voit imperiale, poate să fie receptată și redată **strict** în acord cu cerințele unui asemenea imperativ (chiar atunci când ea este - mărturisit - **sinceră** sau **adevărată**). Nu știm din surse directe cum sunt scrise istoriile vecinilor bulgari despre Dobrogea, dacă sub raport metodologic se distanțează de istoriile scrise de români. Oricât de obiectivi ne-am strădui să fim, istoria cere nu numai consemnarea evenimentelor, ci și judecata lor, cu argumentele științei, cu rațiunea, cu intuiția istorică ș.a. Sufletul nu poate însă să nu însoțească și să coloreze argumentele științei, atunci când este în joc istoria națională. Cu singura condiție, să nu le altereze, însă. Cei doi autori s-au străduit pe cât le-a stat în putință să respecte această regulă elementară a scrisului istoric.

Fără ca expunerea să reliefeze explicit, din capul locului, urmărirea **factorilor de permanență**, aceștia sunt reliefați mereu. Reprezintă răspunsul cel mai autorizat cu privire la apartenența provinciei; face inutile discuțiile oțioase, cu caracter umoral sau de interes politic. Întreaga istorie a Dobrogei probează permanența daco-romanilor și apoi a românilor; comunicarea continuă a oamenilor trăitori pe cele două maluri ale Dunării. Fenomenul tranșumanței și stabilirea continuă și masivă a românilor de-a lungul fluviului, continuitatea și dezvoltarea așezărilor românești, nu ar fi fost posibile fără existența regimului asupritor din Dobrogea, fără scutirile și avantajele acordate celor stabiliți aici de către autoritățile otomane (în secolele evului mediu

și la începutul epocii moderne).

Unul din momentele cele mai importante ale istoriei provinciei este, fără îndoială, momentul unirii cu Țara și a consacrării sale internaționale. Spre deosebire de Transilvania, Banat, Bucovina și Basarabia, unde mișcarea națională - inclusă în circuitul mișcărilor din "secolul naționalităților", elaborase, de multă vreme, încă, strategia politică a reîntregirii, sprijinită pe dreptul natural dar și pe "spiritul vremii", Dobrogea nu a fost și nici nu putea să fie inclusă în revendicările teritoriale ale mișcării naționale românești și nici nu și-a definit, practic, o mișcare similară, orientată în acest sens. În secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, afluxul de români - prin intermediul ocupațiilor pastorale - a fost foarte puternic. În preajma revoluției de la 1848 și după aceea și N. Bălcescu și I. Ionescu de la Brad (ei nu sunt singurii) constată existența unei puternice "vieți" românești în regiune, se pronunță în favoarea organizării acesteia în spiritul mișcării generale, naționale, a românilor.

Dobrogea era teritoriu turcesc, iar România se afla sub suzeranitatea Porții și garanția colectivă a Puterilor. Mișcarea națională din Țară avea drept obiectiv imediat independența și, în perspectivă, desăvârșirea unității. Considerentele politice - asupra cărora nu putem stăruia aici - nu îngăduim includerea Dobrogei ca obiectiv al mișcării naționale românești. De asemenea, nici în interiorul provinciei nu era organizată o mișcare politică orientată în acest sens. Condițiile nu erau pregătite, încă.

Guvernul României, oamenii politici care au condus lupta în finalul căreia a fost câștigată independența, au trebuit să facă față unei situații deosebit de complicate. În afară de faptul că, pe plan extern, țara se afla complet izolată din punct de vedere politic, din cauza evoluției "problemei evreiești", faptul că României nu i-a fost recunoscută calitatea de cobeligerantă, amenințarea la adresa **suveranității** țării pe intenția Rusiei (agreată de puterile garante) de a acorda României Dobrogea drept **compensație** în schimbul celor trei județe ale Basarabiei, au situat țara într-o situație extrem de delicată. Proclamarea unilaterală a independenței și strădania diplomației românești de a face distincție între **retrocesiunea** Dobrogei (pământ românesc) circumscrisă **politicii de compensație** și **reunirea** acesteia cu țara (formal recunoscută și înscrisă în Tratatul de la Berlin) au însemnat, dacă nu victorii diplomatice depline, cel puțin, puternice acte de afirmare ale spiritului național.

Atunci, lupta diplomatică s-a dus, firesc, pentru apărarea suveranității, amenințate de Rusia. Aceasta, pentru apărarea **prestigiului** său, se pronunța, cu obstinație, pentru "recuperarea" celor trei județe din sudul Basarabiei, alipite Moldovei în urma Tratatului de la Paris. Diplomație românească a pierdut lupta directă pentru apărarea suveranității țării (pentru Basarabia). În schimb, însă, a fost câștigată lupta pentru Dobrogea. În tratatul de la Berlin, termenii care desemnau **schimbul de teritorii** sau cel de **compensație** au fost înlocuiți cu cel de **reunire**. Nu era o simplă chestiune formală; reprezenta

expresia unei realități istorice, firești și necesare.

Particularitățile geopolitice ale dezvoltării sale și maniera în care a fost integrată în teritoriul național situează Dobrogea într-un alt registru decât acel în care se află mișcările naționale și reunirea cu România a celalalte provincii. Ambele registre, însă, exprimă la fel de subliniat fenomenul național românesc și se cuvin a fi studiate și apreciate în ceea ce le caracterizează și le definesc.

Desigur, cartea pe marginea căreia stăruim nu a putut să abordeze problema decât în liniile sale esențiale; la fel a fost înfățișată și "istoria Cadrilaterului", căreia nu i s-a putut conferi un spațiu mai larg decât îl solicita **sinteza**. Cele două **episoade** - importante în evoluția României moderne - sunt tratate limpede și echilibrat.

Dificilă de tratat în întreaga ei complexitate, este și problema **integrării** Dobrogei, în condițiile în care România, ea însăși, își construia structurile moderne necesare integrării în Europa. Este un proces care se desfășoară într-o manieră particulară, pe care autorii au reușit să-l prezinte la fel de echilibrat. Regimul excepțional sub incidența căruia a trebuit să fie situată Dobrogea până la începutul secolului al XX-lea, se afirmă, cu dreptate, nu a reprezentat o expresie juridică a guvernanților români, ci un **rău necesar**, dictat de starea de fapt, care nu a putut să fie schimbată imediat, prin simple norme juridice.

Importantă ni se pare și maniera în care a fost înfățișată **cultura** în spirit național din Dobrogea, până la 1878, în lipsa unei elite românești. Filiera populară prin care s-a răspândit a lipsit cultura acestei provincii; în schimb, însă, i-a conferit autenticitate și vigoare. Inexistența unei elite intelectuale explică și caracterul particular al mișcării naționale. Intențiile manifestate după 1848 de N. Bălcescu sau I. Ionescu de la Brad, cu privire la **organizarea vieții românești** a provinciei, exprima limpede starea de lucruri existentă.

Din cuprinsul cărții rezultă că este necesară rediscutarea în lumina motivațiilor contemporane - a unor numeroase alte probleme ale istoriei Dobrogei. Istoria perioadei totalitare face parte din rândul acestora. Autorul, domnul I. Bitoleanu, schițează câteva observații pertinente cu privire la istoria timpului nostru. Distrugerea complexului turistic de pe litoral, devastarea flotei și regresul economiei agrare dobrogene nu se înscriu, în nici un caz, printre victoriile regimului instaurat în 1989 - după cum nici **legendarul Hagi** nu este singurul însemn al progresului înregistrat în Dobrogea.

Sinteza celor doi autori, profesori la tânăra Universitate a Dobrogei, se cuvine a fi salutăată cu căldură, fiind o călăuză importantă în istoria provinciei de peste Dunăre și un excelent prilej de meditație responsabilă pe marginea istoriei noastre naționale. Cine parcurge **Istoria Dobrogei** își formează o imagine corectă asupra vechimii românilor, a continuității lor, a începutului creștinismului în spațiul care ne aparține, a conviețuirii pașnice și benefice a unor oameni care aparțin unei varietăți de civilizații și culturi.

Integrarea în structurile românești nu a însemnat **asimilare**; a fost realizată în respectul pentru celălalt și prin dialog constructiv, care fac din Dobrogea un exemplu demn de urmat pentru timpul pe care-l traversăm.

O carte, scrisă cu responsabilitate și acribie profesională, care nu este numai un important instrument de cunoaștere a trecutului; este, totodată și un îndemn, responsabil, pentru păstrarea, valorificarea și dezvoltarea uriașului patrimoniu cultural al acestei provincii binecuvântate, atât puternic integrată în conștiința timpului nostru.